

W. K. 25
De Gruyter's

Snoepje van de Week

door Paul Kriele

Uitgeverij Bastion Oranje

Postbus 11082

5200 GB 's-Hertogenbosch

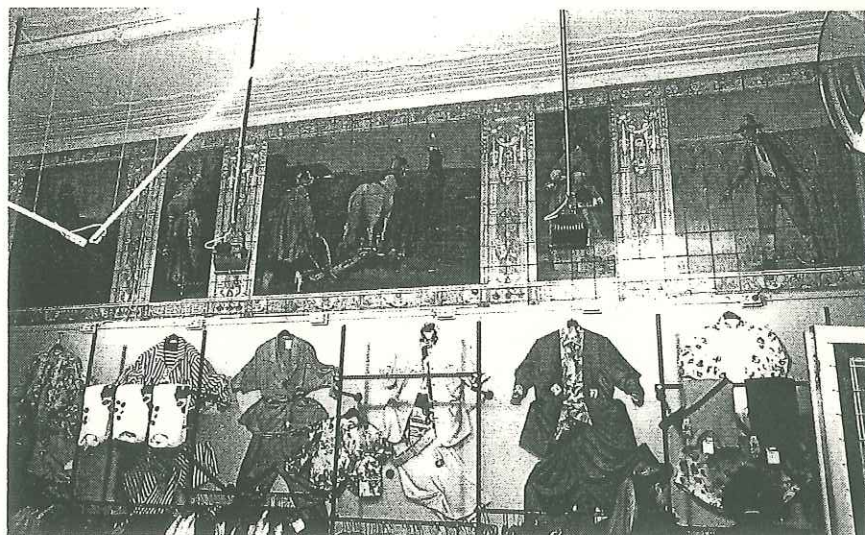
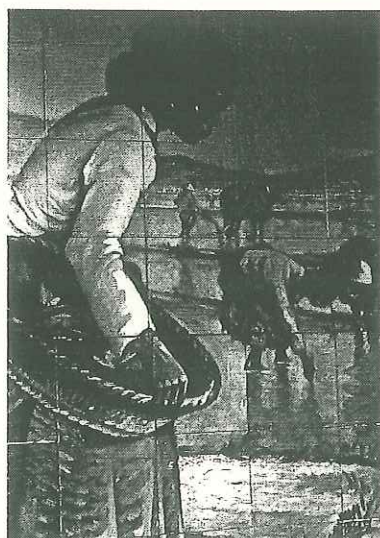

Foto: Fotopersburo v.d. Meulenhof, Helmond.

Onderdeel van een tableau dat in de begin jaren vijftig een nieuwe luxe winkel in de Broerstraat in Nijmegen sierde. Na de historische kleurrijke tegeltableaus was dit een stijl die Jan ten Bosch had ontworpen.

Foto: Stadsarchief 's-Hertogenbosch.

Tegeltableaus

Voor uitgebreide toelichting
zie bijlage achter in dit boek.

nou ja. Ze zijn fel tegen me tekeer gegaan. Maar ze weten net zo goed als ik, dat het nog maar de vraag is of zij het beter hadden gedaan. In een OR wordt je nu eenmaal aangevallen. Je moet je er tegen wapenen.

De Gruyter-fan

Ik heb overigens niets achtergehouden. Cijfers werden door de administratie opgesteld, niet door mij. De boekhouding kon moeilijk zeggen: zou je deze post activeren of zou je dat niet doen. Het ligt natuurlijk niet aan mij dat, na een aanvankelijk redelijke positie, achteraf toch een verlies optrad. Ik wilde graag dat het De Gruyter goed ging. Ik hield van die mensen, ik hield van die organisatie. Ik was een echte De Gruyter-fan. Het hardst heb ik moeten vechten om de geest mobiel te houden, de verstarring tegen te gaan en de creativiteit te bevorderen. Op de banen werd steeds gekort. Ze hadden het zwaar te verduren, men kwam niet rond met de organisatie. Dat werkte desastreus.

Het is hard te moeten horen: je moet opstappen. Aan zulke maatregelen was men niet gewoon. In onze economie en in onze maatschappelijke verhoudingen zijn we niet voldoende ontwikkeld om daar een goed inzicht in te hebben. Maar vroeg of laat moet de knoop doorgehakt worden. Dan is het kiezen of delen.

Ik ben ervan overtuigd dat de SHV indertijd De Gruyter wilde handhaven.

buitenlandoriëntatie

De SHV maakte een groei-neurose door. In verband met die expansiegedachte richtten zij zich op de Duitse markt. Naast Otto Reichelt en Otto Mess wilden zij een nog groter aandeel.

Van de directie waren Schuitemaker en Scholten de trekkers, die zich op het buitenland oriënteerden. Het was interessant, ook voor mij. Maar het nam wel het zicht op de De Gruytersproblematiek weg. Het was natuurlijk uitdagender om over de grens in één keer dertig supers te kunnen kopen dan binnen Nederland een stapsgewijze groei te moeten ervaren.

Ik heb nog voorgesteld om De Gruyter via een Amerikaans bedrijf naar de kapitaalmarkt te brengen. Maar ja, wat heeft dat voor zin? Historisch gezien zet het geen zoden aan de dijk.

De SHV is teruggekeerd naar haar eigen corps-business. Dat hield in dat van De Gruyter alleen het winstgevendende Otto Reichelt bleef bestaan. Van ondermeer Géveke en Groenpol zijn de aandelen na verkoop aan de medewerkers naar de beurs gebracht.

overleg met Jac. Hermans

Wij wilden de Nederlandse tak revitaliseren. Dat was best via Jac. Hermans mogelijk geweest, wat we stom genoeg niet gedaan hebben. Onze waardeberekening zat te laag in de optie van Hermans. De opzet was, ondanks onze verliesgevende situatie, om Jac Hermans over te nemen en daarbinnen onze verliesgevende units in te passen.

De Gruyter moest zich terugwerpen op haar eigen rendabele business. Hermans zou in staat zijn geweest een aantal onderdelen van De Gruyter rendabel te maken.

Dan waren we van het hele De Gruyter-gedoe afgeweest en zouden we de fabrieken hebben kunnen sluiten. De rest, zoals drukkerij en Grootverbruik, konden in de verkoop.

Ik heb de gesprekken met Jac. Hermans* gevoerd. Hij was een typische kruidenier die het vak door en door beheerste. Onze winkels zouden het bij hem erg goed hebben gedaan. We lagen in onze opties niet erg ver van elkaar. Had ik 'ja' gezegd, dan was de transactie rond geweest. Het is afgeketst op het bedrag. De directie durfde niet. Het was ook nog maar de vraag of ze haar fiat zou hebben gegeven.

Op een gegeven dag zei Unilever: We doen het niet meer. Dat was de prikkel voor de familie De Gruyter om het bedrijf te verkopen. Ik heb nooit iemand van Unilever gesproken. Bij mijn komst werd het bod van de SHV effectief.

* noot Hermans

Later zijn de winkels van Hermans door Tengelman overgenomen.

De bruut Renders

In mijn positie heb ik natuurlijk mensen moeten ontslaan. Ook al deed dat een ondergeschikte, het werd altijd naar boven opgespeeld. Je was de spreekbuis. Ik voel me daar niet lullig bij, wat je deed was niet zomaar. Het vond binnen het grote geheel plaats. Je doelstelling bleef: een verbetering van de positie van het bedrijf. De opgave was moeilijk, ten eerste omdat er tussen mij en de leiding van de SHV nog zes of zeven lagen tussen zaten. Ook al wilde ik het nog zo goed, er stonden altijd weer anderen boven je, die er misschien anders over dachten. Ik ben maar een eenvoudige kerel, die met een beetje opleiding en kennis het zo goed mogelijk probeerde te doen.

alles of niets

De heftigste reacties kwamen van de dichtst betrokkenen. Ik noem een voorbeeld: een patiënt die een injectie krijgt toegediend voelt het zelf het hardst, maar na een half uur is de pijn een eind verdwenen. Ik vind, dat de SHV altijd heel correct is opgetreden. Ik ben er ook van overtuigd dat zij De Gruyter in leven wilde houden. Armslag - financieel van

Bijlage behorend bij de kleurenpagina's 'TABLEAUS'

zie achter pagina 88

De oude kleurrijke tableaus van de winkels werden geproduceerd in de N.V. Koninklijke Plaatelbakkerij Zuid-Holand, kortweg PZH en bij de Porceleyne Flesch in Delft.

Aangezien achter op sommige tabelaus een 'G' staat geschreven, leidde het spoor inderdaad naar de Goudse fabriek, die na faillissement verhuisde naar Nieuw Buinen en de naam Goedewagen aannam.

Door de herkomst van een tableau in de Leidsestraat raakte het onderzoek op het spoor naar de Porceleyen Fles. Immers de tweehonderdste zelfbedieningswinkel aan de Leidsestraat in Amsterdam bevatte een mozaïek van studenten van de kunstnijverheidsakademie onder leiding van een kunstenaar van 'de Porceleyne Flesch'.

D.Bode uit Gouda heeft een onderzoek verricht naar de herkomst van de wanddecoraties, die al vanaf de eerste decennia van de twintigste eeuw in de muren van winkels en fabrieken werden aangebracht. Hij bevestigt dat de Plaatelbakkerij PZH de producent was. Het is bij de vondst van een nog niet gemonteerd tegeltableau in het Hamalandmuseum in Vreden in Duitsland gebleken dat tegels ook bij de Sphinx in Maastricht werden gebakken.

veelsoortige onderwerpen

De onderwerpen betroffen ondermeer de vier seizoenen met oogsttaferelen (± 1910), en de ambachtelijke productie van meel en graanverwerking. Daarvan zijn exemplaren terecht gekomen bij een drukkerij in Den Bosch, en een ex-directeur in Berlicum.

Ook de Alkmaarse kaasmarkt en de korenbeurs werden -in de vroege periode- door Willem Jansen, J.H. Hartgring (al vanaf 1898 in dienst PZH), Daniël Harkink (v/a 1901), Martinus Vuijk (v/a 1911) Jan van Schaick, W.P. Hartgring, Louis Kuster, of wat later door Freek Brink (v/a 1941) en Jan van Gijzel (v/a 1940) uitgetekend en geschilderd. Uit diezelfde beginperiode dateren ook tableaus met kleurrijke Jugendstilmotieven. In een restaurant in Bergambacht is een exemplaar bewaard gebleven, evenals in café Het Pantoffeltje in Den Bosch. (zie de grote kleurenfoto in Jugendstil op de eerste pagina).

Wim van de Sande: Van korte broek tot 'adjunkt-direkteur'

Wim van de Sande (1915), de oudste in een gezin van acht kinderen, is de zoon van een bakkersknecht. Als Wimke zat hij bij de verkenner, waarvan er bij De Gruyter wel meer lid waren. Wim klom op van jongste bediende tot adjunkt-direkteur. Die titel had de redacteur van de plaatselijke krant hem gegeven toen hij optrad als woordvoerder van de fabrieksdirecteur. Via de kostprijsafdeling en de inkoop bereikte Wim de positie van hoofd expeditie. Zijn ervaringen als loopjongen, inkoop en hoofd expeditie vormen een deel van de geschiedschrijving van De Gruyter.

Op mijn veertiende jaar begon ik als loopjongen in korte broek en met sportkousen aan bij De Gruyter. Het was nog op het oude kantoor in de Orthenstraat. Jordens zat met zijn bakkerij ingeklemd tussen de fabrieksgebouwen in. Aan de overkant stond het EK-huis, een bezinningshuis voor de fabrieksmeisjes, waarvan mijnheer Claes de ambtelijke beheerder was. Claes kocht de vaste goederen voor De Gruyter en hield daarvan de boeken bij.

ons gezinnetje

Thuis waren we met tien en navenant diende er geld op tafel te komen. Daarom moest ik als oudste zoon gaan werken. Via kapelaan Suetens van de St. Jan kreeg ik dat baantje. Suetens en Wetzer hadden iets met de verkennerij van doen. Mijnheer Louis Wetzer, vader van vijftien kinderen, woonde boven de winkel van De Gruyter in de Hinthamerstraat, hij was procuratiehouder.

loopjongens

In mijn tijd waren er twee loopjongens, ik en een jongen Maas, de latere keeper van BVV. Die verjaarde op dezelfde dag dat ik in dienst kwam en de dag waarop mijn moeder verjaarde. Zodra ik een kantoorfunctie kreeg, werd mijn plaats ingenomen door een nieuwe loopjongen: Daantje Schellekens.

Elke morgen om acht uur moesten wij de post ophalen. Daarmee liepen wij naar de vierde etage waar we de brieven eerst opensneden en afgaven bij Sweegers en Wetzer. Zij sorteerden de post uit per postvakje. Het eerste was voor de reclameafdeling, het tweede voor vaste goederen, het derde voor het laboratorium, dan nog winkelinspectie, administratie, inkoop, boekhouding en expeditie en het laatste voor het bouw bureau dat in een apart pand in de Orthenstraat gevestigd was met Jan Keulemans, T. Wilschut, P. Nap en Walter van Son.

rooie kop

Als dat gedaan was gingen we beneden op ons kantoorje zitten te wachten totdat telefoniste juffrouw Bijsma ons berichtte dat een van ons een boodschap moest gaan doen in opdracht van één van de heren. Dat deden we te voet, we droegen geen bedrijfskleding of een petje. Vaak moesten wij als loopjongen door de winkelafdeling om bij Van der Sanden of Bertha Vromans een enveloppe af te geven. Daar zaten wel veertig meiden. Ik vond er ook best erg mooie bij. Maar je was nog jong en verlegen. Wat wil je,

◀ Wim van de Sande, de loopjongen die tussen 1930 en 1970 opklom tot wat de krant schreef 'adjunkt-direkteur', ontving uit handen van burgemeester Gerrit van de Ven op 29 april 1970, bij gelegenheid van zijn veertigjarig jubileum de koninklijke onderscheiding in de orde van Oranje Nassau. In de praktijk was hij uiteindelijk hoofd van de expeditie, na inkoop en hoofd van de kostprijsafdeling te zijn geweest.

De uitvoering gebeurde oorspronkelijk in hoogglans, onder glazuur uitgevoerd, doch later in mat. De onderwerpen werden op wandezels van 2 x 6 meter aangebracht, geschetst met houtskool en daarna voorgeschilderd met een donkerbruine glazuur. De afwerking gebeurde met kleurrijke glazuren. Tenslotte bakte men de tableaux in ovens met een temperatuur van ruim 1000°C.

De tableaux zijn op de meest uiteenlopende plaatsen terecht gekomen, een aparte serie met vooral transport en reistaferelen, raakte verzeild 'ergens' in België. Het tegelmuseum in Otterlo bezit een kleine collectie, met als onderwerpen jam, thee en boter, waarvan bijgaand twee afbeeldingen door musuemedirecteur P. Bolwerk van het Nederlands Tegelmuseum in Otterlo ter beschikking gesteld. Veel oud-medewerkers hebben een tabelau uit de fabriek of winkel weten te 'redden'. Maar ook in enkele voormalige De Gruyter winkels zijn al dan niet weggemoffeld achter moderne winkelstellingsprachtige exemplaren aanwezig, zoals in Helmond Veestraat ('It's all in the game'), (de bovenste zwart-wit foto van fotobureau Van den Meulenhof op de vierde pagina van de bijlage 'Tableaus'), Haarlem Barteljorisstraat en Zijlstraat, 's-Hertogenbosch Hinthamerpromenade hoek Gasselstraat, Amsterdam Utrechtsestraat en

Wim van de Sande in 1970 door mr. F. van Luik gefeliciteerd bij gelegenheid van zijn veertig jaar dienstverband bij De Gruyter. Rechts: echtgenote en zoon Floor van de Sande.

